

Методичні вказівки складено на підставі освітньої програми спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» другого (магістерського) рівня

Укладачі методичних вказівок:

- к.е.н., доцент Барабаш Л.В.;

Рецензенти:

- Прокопчук О.Т., д.е.н., завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

- Осадча Л.А., к.псих.н., доцент кафедри фізичного виховання і психолого-педагогічних дисциплін.

- Поведінкові фінанси: методичні матеріали, завдання та вказівки для самостійної роботи для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня денної і заочної форм навчання спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» / Укладач: к.е.н., доцент Барабаш Л.В. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2021. 44с.

ПЕРЕДМОВА

Поведінкові фінанси – нове спрямування фінансової науки, головне завдання якого полягає у пошуку пояснень звичних (і не зовсім), раціональних й абсурдних фінансових явищ з позиції пізнання психологічної і соціальної природи людини як суб'єкта фінансових відносин.

Мета дисципліни «Поведінкові фінанси» – формування у здобувачів освіти здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в ході професійної діяльності у галузі фінансів, банківської справи та страхування, що передбачає застосування методів і положень фінансової і поведінкової науки та характеризується невизначеністю умов і необхідністю врахування комплексу аспектів міжособистісної взаємодії під час професійної діяльності, зокрема на підприємствах аграрної сфери.

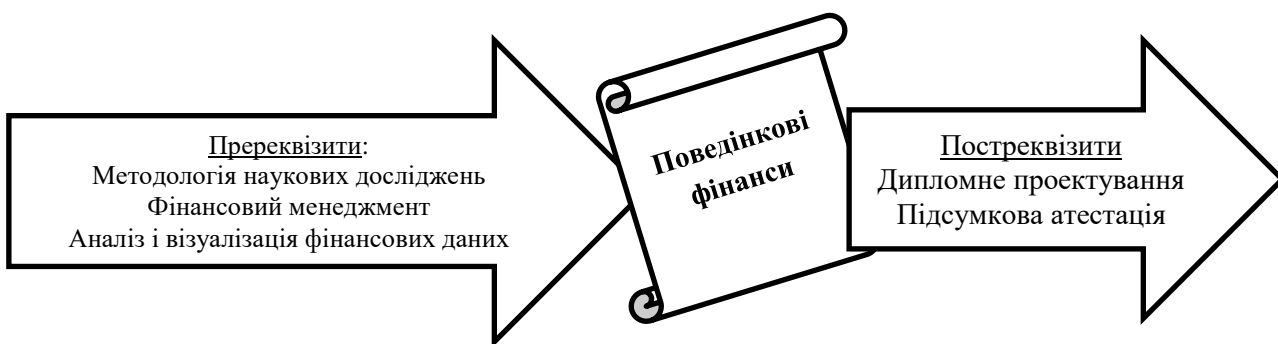
ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Профіль підготовки фахівця	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма	заочна форма
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»	Обов'язкова	
Модулів – 1	Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 120		Семестр	
		1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,4; самостійної роботи студента – 4,7.	Освітній рівень: магістр. Освітня програма: «Фінанси, банківська справа та страхування»	Лекції	
		18 год.	8 год.
		Практичні	
		22 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		80 год.	108 год.
Вид контролю			
		екзамен	екзамен

Завдання дисципліни «Поведінкові фінанси»:

- вивчення основ економічної взаємодії суб'єктів господарювання та держави,
- напрацювання управлінських навичок для вирішення практичних завдань на основі знання моделей економічної поведінки, поведінкових ефектів і пасток, що зумовлюють ірраціональність фінансових рішень;
- формування здатності приймати раціональні управлінські рішення;
- поглиблення фахових навичок здобувачів освіти.

Місце дисципліни у структурно-логічній схемі підготовки здобувачів вищої освіти.

Компетентності, яких набувають студенти в результаті вивчення дисципліни «Поведінкові фінанси»:

Загальні: ЗК5 – Здатність приймати обґрунтовані рішення;

ЗК6 – Навички міжособистісної взаємодії;

ЗК7 – Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети;

Спеціальні: СК5 – Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію.

Програмні результати навчання з дисципліни «Поведінкові фінанси»:

ПР02 – Знати на рівні новітніх досягнень основні концепції і методології наукового пізнання у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПР03 – Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПР0 – Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У рамках вивчення дисципліни «Поведінкові фінанси» передбачено самостійне опрацювання студентами лекційного матеріалу, практичних завдань і безпосередньо питань, що виносяться на опрацювання у години, відведені для самостійної роботи.

Самостійна робота студентів (СРС) – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та позааудиторний час. Мета самостійної роботи – сприяти формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості спеціаліста, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати та регулювати свою діяльність без допомоги та контролю викладача.

ПЕРЕЛІК ТЕМ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ І ВІДВЕДЕНІ НА ЇЇ ВИКОНАННЯ ГОДИНИ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Змістовий модуль 1. БАЗОВІ КОНЦЕПЦІЇ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ			
1	Тема 1. Передумови виникнення поведінкових фінансів	6	8
2	Тема 2. Теорії поведінкових фінансів	8	10
3	Тема 3. Виникнення поведінкових фінансів та їх розвиток	6	10
4	Тема 4. Сутність поведінкових фінансів	4	6
5	Тема 5. Теорії поведінкових фінансів	6	6
Змістовий модуль 2. ПОВЕДІНКОВІ ПІДХОДИ МОДИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ, КОРПОРАЦІЙ І ДОМОГОСПОДАРСТВ			
6	Тема 6. Поведінкові фінансові домогосподарств	10	15
7	Тема 7. Поведінкові рішення домогосподарств	10	15
8	Тема 8. Поведінкові фінанси в управлінні корпораціями й аграрними підприємствами	15	15
9	Тема 9. Поведінкові фінанси у фінансовій системі держави	15	23
	Разом	80	108

Завданнями самостійної роботи є засвоєння знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація набутих знань з дисципліни «Поведінкові фінанси», їхнє застосування при вирішенні практичних завдань і виконання наукових робіт.

Основними формами самостійної роботи студентів у процесі вивчення дисципліни є: робота з конспектами лекцій і планами практичних занять; вивчення навчального матеріалу за підручниками, навчальними посібниками, нормативно-

правовими актами; робота з каталогами бібліотек з метою пошуку необхідної профільної та наукової інформації; опрацювання матеріалу за першоджерелами – науковою та спеціальною літературою, науковими публікаціями в періодичних виданнях, інформаційно-довідковою літературою; конспектування самостійно вивченого матеріалу; науково-дослідна робота тощо.

Виконання самостійних завдань є обов'язковою умовою допуску до складання підсумкового контролю знань.

Матеріали самостійних завдань подаються на перевірку викладачу в окремій папці (у роздрукованому чи електронному варіантах, відповідно до характеру завдань). На титульній сторінці вказуються анкетні дані виконавця (Додаток А).

2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ Й ОПРАЦЮВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Для опанування матеріалу дисципліни «Поведінкові фінанси» окрім лекційних і практичних занять, тобто аудиторної роботи, значну увагу необхідно приділяти самостійній роботі. Самостійна робота розрахована на формування практичних навичок у роботі зі спеціальною літературою, орієнтування на інтенсивну пізнавальну діяльність, критичне осмислення набутих знань і поглиблене вивчення теоретичних і практичних проблем корпоративного податкового менеджменту, зокрема на підприємствах аграрної сфери.

2.1. Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу

Опрацювання лекційного матеріалу проводиться студентами самостійно у позааудиторний час та передбачає критичне осмислення та засвоєння лекційного матеріалу, обов'язкової та рекомендованої літератури.

Опрацювання теоретичних основ курсу здійснюється студентами регулярно та підлягає контролю з боку викладача під час проведення семінарських занять у формі усного опитування та виконання завдань оперативного письмового контролю.

Формою контролю за опрацюванням теоретичних основ дисципліни «Поведінкові фінанси» є наявність конспекту лекційних занять і питань, винесених на самостійне опрацювання.

2.2. Опрацювання літературних джерел

Основою успішного та ґрунтовного вивчення дисципліни «Поведінкові фінанси» є вміння працювати з підручниками, навчальними посібниками та нормативно-правовим джерелами, науковою та спеціальною літературою.

При роботі з цими джерелами студент, в першу чергу, повинен ознайомитися з їх змістом, щоб визначити, чи необхідно опрацьовувати дане джерело та чи має воно відношення до навчального курсу, і лише після цього відбирає необхідний для вивчення матеріал з цього джерела (глави, розділи і т. ін.) та розпочинає його опрацювання.

Опрацювання матеріалу передбачає виконання наступного алгоритму:

1. Залежно від характеру винесеного на розгляд питання, підібрати необхідні джерела інформації: нормативно-правові акти, підручники, посібники, наукові статті і т. п., зокрема й ті, що не вказані у переліку рекомендованих джерел.

2. Означити суть питання, що вивчається, звернувши увагу на визначення незрозумілих або незнайомих термінів та з'ясувати їх зміст у словниках, довідниках, спеціалізованій літературі тощо.

3. Проаналізувати наявний матеріал і зафіксувати його у зручному форматі конспекту.

4. Виконання самостійної роботи наукового характеру слід здійснювати з позиції критичного підходу до висловлених думок і поглядів, дотримуючись правил академічної доброчесності.

5. Кожна тема виконаної самостійної роботи має супроводжуватися списком використаних джерел, оформленим згідно діючих вимог, практичними розрахунками (за наявності), схемами, графіками тощо.

3. ТЕМАТИКА ТА ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. БАЗОВІ КОНЦЕПЦІЇ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ

Тема 1. Емоції як основа поведінкових фінансів

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Емоційний інтелект.
2. Соціальний інтелект.

Завдання для самоконтролю

Ситуативні задачі

З трансляцій по телебаченню вибрати 5 рекламних роликів й охарактеризувати їх з позиції поведінкових фінансів:

- які емоції вони викликають;
- за допомогою яких методів і прийомів досягається емоційний ефект;
- до чого реклама спонукає.

Питання для самоперевірки

1. Що є складовими емоційного інтелекту?
2. Як рівень емоційного інтелекту впливає на поведінку індивіда?
3. Які особливості формування соціального інтелекту?
4. Як соціальний інтелект впливає на поведінку індивіда під час прийняття рішень?

Тематика доповідей

1. Психофізіологія прийняття фінансових рішень
2. Афективні механізми підкріплення поведінки
3. Фактори емоційного впливу у рекламі

Тестові завдання

1. **При дефіциті інформації у людей виникають емоції:**
  - А. Позитивні
  - Б. Вторинні
  - В. Негативні
  - Г. Первинні
2. **Внаслідок соціальної активності людини й усвідомлення власного «Я» у людини формуються емоції:**
  - А. Позитивні емоції
  - Б. Вторинні

В. Негативні

Г. Первинні

3. Перевага стереотипного реагування полягає в:

А. Поведінці людей відповідно до умов, жорстко фіксованих моделями поведінки

Б. Ефективності й економічності, що викликано автоматичним реагуванням на інформацію

В. Позитивній оцінці об'єкта або явища

Г. Необхідності спрощення інформації

4. Принципу взаємного обміну притаманні:

А. Універсальність

Б. Ефективність

В. Раціональність

Г. Негативне мислення

5. Основою принципу контрасту є:

А. Ефективність

Б. Раціональність

В. Порівняння

Г. Негативне мислення

6. Сприйняття і дія базуються на використанні принципу:

А. Взаємного обміну

Б. Контрасту

В. Дефіциту

Г. Авторитету

7. Основою автоматичної послідовності є:

А. Соціальність

Б. Обов'язок

В. Дефіцит

Г. Позитивні емоції

8. Р. Чалдіні виділив такі основні психологічні принципи основ людської поведінки:

А. Послідовності, взаємного узгодження, безумовного доказу, авторитету, прихильності, дефіциту

Б. Послідовності, автоматизму, відтворення подібного, авторитету, уникнення витрат, перспективності

В. Послідовності, взаємного обміну, соціального доказу, авторитету, прихильності, дефіциту

Г. Когнітивного упередження, взаємного обміну, соціального доказу, заперечення, прихильності, дефіциту

9. Люди, які не впевнені у високій якості товару, часто користуються стереотипом:

А. Дороге – це добре, дешево – це погане

- Б. Авторитетної думки
- В. Соціальної доказовості
- Г. Автоматичної послідовності

10. Принцип прихильності засвідчує прийняття рішення:

- А. На користь колективної думки
- Б. У відповідності з позитивним ставленням до певної особи
- В. На користь особи, яка раніше поступилася
- Г. На користь рідкісного товару

Рекомендована література

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С-Л. Гумецької. Х.: Віват, 2019. 512 с.
2. Гоулман Д. Соціальний інтелект. Нова наука про людські відносини. Пер. з англ.. Я. Лебеденка. Харків:Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 400с.
3. Грущинська Н. Емоційна економіка. EconomistUA. 21.11.2018. URL: <https://economistua.com/emotsijna-ekonomika/>
4. Venezia, I., & Venezia, I. (2018). Lecture notes in behavioral finance. Lecture notes in behavioral finance (pp. 1-269) doi:10.1142/10751
5. Journal of Behavioral and Experimental Finance <https://www.journals.elsevier.com/journal-of-behavioral-and-experimental-finance>

Тема 2. Економічна поведінка як передумова формування поведінкових фінансів

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Екони та гумани: схожості, відмінності, типи економічної поведінки.
2. Психофізіологічні основи поведінки.

Завдання для самоконтролю

Ситуативні задачі

Проаналізувати власну поведінку з позиції поведінкових фінансів:

- запишіть всі ситуації, що трапилися з вами за день. Сконцентруйте увагу на фінансових (купівля товарів у магазинах, повернення боргу, позика грошей і т.п.)
- проаналізуйте кожну ситуацію з позиції емоційного сприйняття;
- визначте тип поведінки (раціональна, ірраціональна і т.д.);
- на підставі аналізу власної економічної поведінки, визначте, до еконів чи гуманів Ви відноситеся.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягають відмінності еконів і гуманів?
2. Хто – екони чи гумани – схильні приймати раціональні рішення і чому?
3. Які складові регулюють психофізіологію поведінки.

Тематика доповідей

1. Відмінності традиційної та поведінкової моделей людини в економіці.
2. Обмеження традиційної та неокласичної моделей людини в економіці.
3. Особливості й ознаки раціональної поведінки.
4. Чинники, що обумовлюють людську ірраціональність.

Тестові завдання

1. Елементами економічного мислення сучасного суспільства є:

А. Оптимізація трудової діяльності; постійний потяг до оволодіння та реалізації інформаційно-технологічними інструментами; ефективне використання економічних і природних ресурсів

Б. Усвідомлення своїх емоцій; уміння управляти власними емоціями; усвідомлення емоцій інших людей; управління емоціями інших

В. Цикл зміни типів економічних настроїв, які, в свою чергу відіграють важливу роль в зміні циклів ділової активності

Г. Пряма залежність і вимога від кожного індивідуума самовдосконалення, розвитку, роботи над собою з метою формування міцного емоційного та економічно і соціального стабільного суспільства

2. Емоційний інтелект людини має декілька рівнів:

А. Оптимізація трудової діяльності, постійний потяг до оволодіння та реалізації інформаційно-технологічними інструментами, ефективне використання економічних і природних ресурсів

Б. Усвідомлення своїх емоцій; уміння управляти власними емоціями; усвідомлення емоцій інших людей; управління емоціями інших

В. Цикл зміни типів економічних настроїв, які, в свою чергу відіграють важливу роль в зміні циклів ділової активності

Г. Пряма залежність і вимога від кожного індивідуума самовдосконалення, розвитку, роботи над собою з метою формування міцного емоційного та економічно і соціального стабільного суспільства

3. Процес деградації навколишнього середовища, що настає в ситуації одночасного використання багатьма індивідами обмеженого ресурсу є характеристикою для:

- А. Дилеми в'язня
- Б. Логіки колективної дії
- В. Трагедії общин
- Г. Емоційності індивідуума

4. Гра з ненульовою сумою, під час якої гравці прагнуть одержати вигоду, співпрацюючи один з одним або зраджуючи – це:

- А. Дилема в'язня
- Б. Логіка колективної дії
- В. Трагедія общин
- Г. Емоційність індивідуума

5. Наявність у спільноти групових цілей, що спонукає її раціональних членів добровільно сприяти їх досягненню навіть якщо задоволення цілей не сприяє покращенню індивідуального добробуту – характеристика моделі соціальної поведінки:

- А. Дилема в'язня
- Б. Логіка колективної дії
- В. Трагедія общин
- Г. Емоційність індивідуума

6. За складом суб'єкта економічна поведінка буває:

- А. Прагматична, професійна, байдужа
- Б. Керована, некерована
- В. Трудова, фінансова, кредитна, інвестиційна, монетарна
- Г. Індивідуальна, групова, масова

7. Економічна поведінка за конкретною сферою докладання зусиль поділяється на:

- А. Прагматичну, професійну, байдужу
- Б. Керовану, некеровану
- В. Трудову, фінансову, кредитну, інвестиційну, монетарну
- Г. Індивідуальну, групову, масову

8. Посередницька модель економічної поведінки:

- А. Проштовхування на ринок власного інноваційного продукту або передавання його на контрактних умовах іншим агентам
- Б. Створення нових нестандартних каналів обміну послугами та інформацією, що дозволяє різко підняти норму прибутку
- В. Професійна підтримка з широкого кола питань економічної діяльності
- Г. Інтеграція економічних інтересів для отримання додаткового зиску

9. Оберіть характеристику моделі економічної поведінки «Homo institutius»:

- А. Економічна раціональність виходить з раціональності релігії. Багатство не засуджується, а морально виправдовується, необхідна умова розвитку – ощадливість: кожен підприємець починається із вміння нагромаджувати
- Б. Кар'єрист, для якого головне не матеріальні цінності, а зміна свого інституціонального положення, владні, авторитетні позиції. Розглядає матеріальні цінності як засіб досягнення вищих позицій
- В. Людина, поведінка якої сформована в умовах командної економіки
- Г. Вибір людини є раціональним, тобто з усіх варіантів обирається той, що дозволяє максимізувати цільову функцію

10. «Екон»:

- А. Приймає рішення на підставі аналізу доступної інформації, максимізує власний прибуток, не ведеться на психологічні хитрощі
- Б. Не є ірраціональними, але часто потребує допомоги щодо формування більш точних суджень і прийняття правильних рішень, його досить легко обдурити, а часто вони дурять себе самі
- В. Вчинки здійснюються на підставі міркування більше, ніж на підставі звичок та емоцій
- Г. Працює швидко, але грубо, дає приблизні оцінки, використовує неповну (а то й першу-ліпшу) інформацію і майже не піддається свідомому контролю

Рекомендована література

1. Барабаш Л.В. Трансформація поведінкових фінансів внаслідок зміни моделей економічної поведінки. *ВІСНИК Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Економічна». Випуск 99. Видавництво ХНУ імені В.Н. Каразіна. 126 с. (С. 43–50).
2. Петінова О.Б. Економічна поведінка: до питання експлікації поняття. *Грані*. 2018. Т. 21. № 2. С. 60-65.
3. Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення. К.: Наш формат, 2018. 464 с.
4. Талер Р., Санстейн К. Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір / пер. з англ.. Ольга Захарченко. К.: Наш формат, 2017. 312 с.

Тема 3. Виникнення поведінкових фінансів та їх розвиток

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Історія виникнення поведінкових фінансів.

Завдання для самоконтролю

Ситуативні задачі

Визначити, які з ознак раціональності відсутні у Вашій поведінці, виходячи з ситуацій, що Вас турбують. Визначити основні цінності, що застосовуються у певній ситуації. Результати оформити у вигляді таблиці.

Ситуація	Порушені ознаки раціональності	Цінності, що задіяні
Ситуація 1		
Ситуація 2		
Ситуація 3		
Ситуація 4		
Ситуація 5		
Ситуація 6		

Методичні рекомендації до виконання завдання

Для вирішення завдання доцільно скористатися переліком ознак раціональності економічних агентів

1. Для визначення основних цінностей, що використані людьми як критерії для обрання певної лінії поведінки, слід скористатися переліком цінностей сучасного ділового світу.

До основних цінностей, що найчастіше представлені серед суб'єктивних критеріїв людей у сучасному суспільстві, можуть бути віднесені: комфорт; успіх; сім'я; гроші; любов; діти; краса; азарт; взаєморозуміння; здоров'я; відпочинок; довіра; справедливість; статус; свобода; справа; особистісний ріст; щастя; кар'єра; професіоналізм; задоволення; влада; безпека; розвиток.

Питання для самоперевірки

1. У якій праці А. Сміта вперше згадано про концепцію «уникнення ризику»?
2. Які вчені вперше згадали про необхідність врахування людського фактору у прийнятті рішень?

Тематика доповідей

1. Традиційні фінансові парадигми раціональності індивідуумів.
2. Прийняття рішень з точки зору традиційних фінансових парадигм.
3. Розбіжності класичних фінансових теорій та практики прийняття інвестиційних рішень.
4. Психологічна теорія прийняття рішень.
5. Теорії пов'язані з ризиками на фінансових ринках.

6. Теорія вибору.
7. Вподобання людини та раціональність і ефективність ринку.
8. Припущення поведінкових фінансів: поєднання раціональних та нерациональних рішень, соціальна відповідальність, ірраціональність поведінки інвесторів, не ефективність ринків).

Тестові завдання

1. Розглядає в якості основного діючого суб'єкта «людину ірраціональну»:

- А. Класична економічна теорія
- Б. Теорія перспектив
- В. Теорія общин
- Г. Поведінкова економічна теорія

2. Здатна приймати ідеальні раціональні рішення, що враховують всі можливі ризики і приносять максимізувати власну вигоду:

- А. Людина гедоністична
- Б. Людина ірраціональна
- В. Людина економічна
- Г. Людина колективна

3. Поведінкові фінанси вивчають:

А. Емоційну взаємодію людини з державою

Б. Вплив психологічних, соціальних, когнітивних та емоційних факторів на економічні рішення людьми та інституціями та наслідки таких рішень для ринкових цін, прибутку, та розподілу ресурсів

В. Вплив психологічних, соціальних, когнітивних та емоційних факторів на економічні рішення людьми та наслідки таких рішень для ринкових цін, прибутку, та розподілу ресурсів

Г. Вплив психологічних та емоційних факторів на економічні рішення людьми та інституціями та наслідки таких рішень для ринкових цін, прибутку, та розподілу ресурсів

4. У людини ірраціональної працює мислення:

- А. Автоматичне
- Б. Аналітичне
- В. Соціальне
- Г. Психологічне

5. Г. Саймон є основоположником:

- А. Інформаційної теорії
- Б. Теорії перспектив
- В. Теорії кумуляції емоцій
- Г. Теорії обмеженої раціональності

6. Першим згадав про теорію «уникнення ризику»

- А. А. Сміт

Б. М. Вебер
 В. Д. Канеман
 Г. Р. Талер

7. Пояснення, чому учасники ринку допускаються систематичних помилок всупереч припущенням раціональних учасників ринку є основним питанням

А. Експериментальних фінансів
 Б. Поведінкових фінансів
 В. Класичних фінансів
 Г. Фінансів індивідуального вибору

8. Причиною виникнення «економічних бульбашок» та обвалів ринків є:

А. Штучний ринок у комп'ютерній симуляції для вивчення процесу прийняття рішення людьми та їх поведінки на фінансових ринках
 Б. Обмежена увага інвестора, надмірна самовпевненість, надмірний оптимізм, мімікрія (стадний інстинкт) та шумовий трейдинг
 В. Недостатня реакція, пристосування, надмірна реакція
 Г. Моделі, що використовуються в управлінні грошима (капіталом) та оцінці активів

9. Ціновий тренд створює модель, де задіяні:

А. Штучний ринок у комп'ютерній симуляції для вивчення процесу прийняття рішення людьми та їх поведінки на фінансових ринках
 Б. Обмежена увага інвестора, надмірна самовпевненість, надмірний оптимізм, мімікрія (стадний інстинкт) та шумовий трейдинг
 В. Недостатня реакція, пристосування, надмірна реакція
 Г. Моделі, що використовуються в управлінні грошима (капіталом) та оцінці активів

10. Парадокс «журавля в небі» зумовлений:

А. Колективною поведінкою та соціальними претензіями
 Б. Надмірною самовпевненістю та необхідністю вибору
 В. Принципом авторитетності
 Г. Асиметрією між рішеннями придбати чи продати ресурс та уникненням втрат

Рекомендована література

1. Ілляшенко П. Поведінкові фінанси: історичний огляд і основні засади. Вісник Національного банку України. 2017. Червень. С. 30–57.
2. Чалдині Р. Психологія впливу-2. Наука & практика. Пер.з англ.. Н. Коваль. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021. 400 с.
3. Thaler R., Barberis N. A survey of behavioral. Handbook of the Economics of Finance [G.M. Constantinides, M. Harris, R.M. Stulz]. A. : Elsevier, 2003. P. 1053–1128.

Тема 4. Сутність поведінкових фінансів

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Когнітивні спотворення
2. Когнітивні процеси в регуляції поведінки

Завдання для самоконтролю

Ситуативні задачі

Ідентифікувати когнітивні викривлення, що мають місце у наведених ситуаціях.

№ з/п	Опис ситуації	Вид когнітивного викривлення	Адаптивна функція	Дії з подолання
1.	Перші весняні сонячні дні здаються більш яскравими, аніж наступні			
2.	Економісти більше переймаються показниками проекту, аніж його інноваційністю			
3.	Неможливість досконало вивчити іноземну мову за місяць			
4.	Труднощі з вибором що краще: купити авто чи відпочити в Єгипті			
5.	Люди схильні їсти більше, якщо порції їжі більші			
6.	Труднощі з пригадуванням матеріалу лекції, якщо при їх відвідуванні фокусуватися на комунікації з одногрупниками			
7.	Очікування кризи завжди закінчується її настанням			
8.	Віра у те, що можна домогтися тих самих результатів, що й відомий земляк			
9.	Самостійно зроблене цінується вище, аніж таке саме, зроблене іншими			
10.	Склянка, наполовину повна, завжди й наполовину порожня			
11.	Тенденція до введення старого паролю, що тривалий час використовувався			

Визначити адаптивну функцію кожного з ідентифікованих когнітивних ефектів. Запропонувати дії щодо подолання когнітивного викривлення та які б підвищували ефективність дій.

Методичні рекомендації до виконання завдання 7

Когнітивні викривлення, що властиві процесу сприйняття, є достатньо чисельними, мають свої особливості прояву та умови виникнення. До найбільш

відомих когнітивних викривлень процесу сприйняття відносять такі когнітивні ефекти, як:

- 1) систематична помилка розрізнення;
- 2) генералізація окремих випадків;
- 3) ефект контрасту;
- 4) ефект вкладу;
- 5) професійна деформація;
- 6) ефект фокусування;
- 7) ефект вузьких рамок;
- 8) ефект дії рамок;
- 9) селективне сприйняття;
- 10) перевага цілісних об'єктів;
- 11) ефект Струпа.

Кожний із зазначених ефектів, незважаючи на хибне представлення інформації у свідомості людини, виконує адаптивну функцію, дозволяючи людині спростити реагування в певних ситуаціях взаємодії з навколишнім середовищем. Прояви адаптивної функції когнітивних викривлень найбільшою мірою можуть спостерігатися як полегшення дій, що містять такі категорії поведінкової економіки, як: відношення, цінність, перевага, вибір.

Питання для самоперевірки

1. Які сприйняття можна віднести до когнітивних спотворень?
2. Які когнітивні спотворення впливають на економічну поведінку індивідів?

Тематика доповідей

1. Поняття та види когнітивних процесів.
2. Когнітивні процеси в прийнятті економічних рішень.
3. Когнітивні обмеження процесів сприйняття, процесів пам'яті та процесів мислення.

Тестові завдання

1. Поведінкові фінанси на мікрорівні:

А. Вивчають вплив різних ментальних станів, що притаманні індивідам під час прийняття економічних рішень

Б. Розглядають поведінку індивідуальних інвесторів та відхилення в прийнятті рішень

В. Виявляють і описують аномалії в гіпотезі ефективного ринку, які можна пояснити за допомогою поведінкових моделей

Г. Вивчають особливості організації пізнавальних процесів та відмінності в тому, як люди сприймають, осмислюють й організують свій досвід, оцінюють його та користуються ним

2. Поведінкові фінанси на макрорівні:

А. Вивчають вплив різних ментальних станів, що притаманні індивідам під час прийняття економічних рішень

Б. Розглядають поведінку індивідуальних інвесторів та відхилення в прийнятті рішень

В. Виявляють і описують аномалії в гіпотезі ефективного ринку, які можна пояснити за допомогою поведінкових моделей

Г. Вивчають особливості організації пізнавальних процесів та відмінності в тому, як люди сприймають, осмислюють й організують свій досвід, оцінюють його та користуються ним

3. Відповідно до свого завдання, поведінкові фінанси:

А. Вивчають вплив різних ментальних станів, що притаманні індивідам під час прийняття економічних рішень

Б. Розглядають поведінку індивідуальних інвесторів та відхилення в прийнятті рішень

В. Виявляють і описують аномалії в гіпотезі ефективного ринку, які можна пояснити за допомогою поведінкових моделей

Г. Вивчають особливості організації пізнавальних процесів та відмінності в тому, як люди сприймають, осмислюють й організують свій досвід, оцінюють його та користуються ним

4. Когнітивна психологія вивчає:

А. Вплив різних ментальних станів, що притаманні індивідам під час прийняття економічних рішень

Б. Поведінку індивідуальних інвесторів та відхилення в прийнятті рішень

В. Аномалії в гіпотезі ефективного ринку, які можна пояснити за допомогою поведінкових моделей

Г. Особливості організації пізнавальних процесів та відмінності в тому, як люди сприймають, осмислюють й організують свій досвід, оцінюють його та користуються ним

5. Евристики – це:

А. Схильність свідомості індивіда до певних стійких процесів, що приводять до рішень, які є відмінними від раціональних

Б. Найкоротші шляхи, які спрощують складні методи обробки інформації, які необхідні для винесення судження

В. Певна змістова рамка, яка використовується людиною для розуміння чогось, а також відповідна дія у рамках цього розуміння

Г. Дослідження того, коли ринки бувають неефективними

6. Під лімітами арбітражу розуміють:

А. Схильність свідомості індивіда до певних стійких процесів, що приводять до рішень, які є відмінними від раціональних

Б. Найкоротші шляхи, які спрощують складні методи обробки інформації, які необхідні для винесення судження

В. Певна змістова рамка, яка використовується людиною для розуміння чого, а також відповідна дія у рамках цього розуміння

Г. Дослідження того, коли ринки бувають неефективними

7. Фреймінг – це:

А. Схильність свідомості індивіда до певних стійких процесів, що приводять до рішень, які є відмінними від раціональних

Б. Найкоротші шляхи, які спрощують складні методи обробки інформації, які необхідні для винесення судження

В. Певна змістова рамка, яка використовується людиною для розуміння чого, а також відповідна дія у рамках цього розуміння

Г. Дослідження того, коли ринки бувають неефективними

8. Когнітивні упередження – це:

А. Схильність свідомості індивіда до певних стійких процесів, що приводять до рішень, які є відмінними від раціональних

Б. Найкоротші шляхи, які спрощують складні методи обробки інформації, які необхідні для винесення судження

В. Певна змістова рамка, яка використовується людиною для розуміння чого, а також відповідна дія у рамках цього розуміння

Г. Дослідження того, коли ринки бувають неефективними

Рекомендована література

1. Верт Л. Экономическая психология. Теоретические основы и практическое применение; пер. с нем. Харьков : Изд. Гуманитарный Центр, 2013. 432 с.

2. Дэн Ариели Предсказуемая иррациональность. Скрытые силы, определяющие наши решения - Манн, Иванов и Фербер. 2010. С. 296. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=47849

3. Канеман Д. Мислення швидко й повільно. К.: Наш формат, 2017. 480 с.

Тема 5. Теорії поведінкових фінансів

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Функціонування поведінкових фінансів на макрорівні.
2. Функціонування поведінкових фінансів на макрорівні.

Завдання для самоконтролю

Питання для самоперевірки

1. Які сфери охоплюють поведінкові фінанси на макрорівні?
2. Як реалізуються поведінкові фінанси на макрорівні?

Тематика доповідей

1. Еволюція уявлень про людину в економічних теоріях.
2. Поведінкові фінанси як наука про прийняття економічних рішень, реальні економічні стосунки та економічну поведінку.

Тестові завдання

1. Теорія перспектив включає стадії рішення:

- А. Уникнення втрат і оцінка
- Б. Редагування та оцінка
- В. Евристики й альтернативи
- Г. Уникнення втрат і когнітивні спотворення

2. На стадії оцінки:

- А. Альтернативи, які мають вищий рівень ризику, оцінюються з використанням різних психологічних принципів
- Б. Ризикові ситуації спрощуються з використанням різних евристик вибору
- В. Факти вказують, що суб'єкти, які приймають рішення, переоцінюють малу ймовірність та недооцінюють велику ймовірність настання якоїсь події
- Г. У разі зростання прибутків та витрат в абсолютному вимірі стосовно вихідної точки, їх відносний вплив на корисність або задоволення особи, яка приймає рішення, падає

3. На стадії редагування:

- А. Альтернативи, які мають вищий рівень ризику, оцінюються з використанням різних психологічних принципів
- Б. Ризикові ситуації спрощуються з використанням різних евристик вибору
- В. Факти вказують, що суб'єкти, які приймають рішення, переоцінюють малу ймовірність та недооцінюють велику ймовірність настання якоїсь події
- Г. У разі зростання прибутків та витрат в абсолютному вимірі стосовно вихідної точки, їх відносний вплив на корисність або задоволення особи, яка приймає рішення, падає

4. Під час нелінійного зважування ймовірності:

А. Альтернативи, які мають вищий рівень ризику, оцінюються з використанням різних психологічних принципів

Б. Ризикові ситуації спрощуються з використанням різних евристик вибору

В. Факти вказують, що суб'єкти, які приймають рішення, переоцінюють малу ймовірність та недооцінюють велику ймовірність настання якоїсь події

Г. У разі зростання прибутків та витрат в абсолютному вимірі стосовно вихідної точки, їх відносний вплив на корисність або задоволення особи, яка приймає рішення, падає

5. Охарактеризуйте принцип «спадний тренд чутливості до прибутків та витрат»

А. Альтернативи, які мають вищий рівень ризику, оцінюються з використанням різних психологічних принципів

Б. Ризикові ситуації спрощуються з використанням різних евристик вибору

В. Факти вказують, що суб'єкти, які приймають рішення, переоцінюють малу ймовірність та недооцінюють велику ймовірність настання якоїсь події

Г. У разі зростання прибутків та витрат в абсолютному вимірі стосовно вихідної точки, їх відносний вплив на корисність або задоволення особи, яка приймає рішення, падає

6. Частиною теорії кумулятивної перспективи стали психологічні риси:

А. Надмірна самовпевненість, упередженість проектування, ефект обмеженої уваги

Б. Оцінка емоційного стану, ментальна психологія

В. Превалювання особистого над індивідуальним, колективна взаємодія

Г. Уникнення втрат, дилема генерала, ефект обмеженої уваги, когнітивні упередження

7. Засновником теорії спонукання став:

А. Д. Канеман

Б. А. Тверські

В. Р. Талер

Г. М. Вебер

8. Теорія спонукання демонструє, як:

А. Виявляти когнітивні упередження

Б. Сприяти прийняттю правильних рішень

В. Змушувати людей діяти в рамках колективних інтересів

Г. Діють евристики прив'язки

9. Когнітивні спотворення – це:

А. Оцінка емоційного стану, ментальна психологія

Б. Превалювання особистого над індивідуальним, колективна взаємодія

В. Уникнення втрат, дилема генерала, ефект обмеженої уваги, когнітивні упередження

Г. Допустимі систематичні помилки, основне джерело яких криється в самих принципах функціонування пізнання

10. До когнітивних спотворень може призводити:

- А. Евристика прив'язки
- Б. Надмірна самовпевненість
- В. Уникнення втрат
- Г. Колективна ментальність

Рекомендована література

1. Бернстайн П. Фундаментальные идеи финансового мира: Эволюция; пер. з англ. М. : Альпина Бизнес Букс, 2009. 247 с.
2. Кужелєв М.О., Нечипоренко А. В. Вплив поведінкових факторів на управління фінансовою діяльністю корпорації: теоретичні аспекти. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. Електронне наукове видання. 2018. № 2. С. 154—168.
3. Pompian M. (2012) Behavioral finance and investor types: managing behavior to make better investment decisions. N. J. : Wiley finance series, 2012. 232 p.
4. Ritter J.R. Behavioral finance. *Pacific-Basin Finance Journal*. 2003. № 4. P. 429–437.
5. Thaler Richard H. (2008) Sunstein Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness. *Yale University Press New Haven & London*. 2008. 312 p.
6. Tversky A., Kahneman D. (1992) Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty. *The Journal of Risk and Uncertainty*. 1992. V. 5. No 4. P. 297–323.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2Ю ПОВЕДІНКОВІ ПІДХОДИ МОДИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ, КОРПОРАЦІЙ І ДОМОГОСПОДАРСТВ

Тема 6. Поведінкові фінанси домогосподарств

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Роль емоцій у прийнятті рішень.
2. Психологія особистості та схильність до ризикової поведінки.

Завдання для самоконтролю

Ситуативні задачі

Відобразіть у формі таблиці евристики, когнітивні упередження та фрейми, що задіюються особисто Вами у процесі прийняття наступних фінансових рішень:

Вид фінансового рішення	Евристики	Когнітивні упередження	Фрейми
Отримання позики			
Купівля товару по акції в магазині			
Витрата коштів на благодійність			
Надання позики			
Розміщення коштів на депозит в банку			

Питання для самоперевірки

1. Які емоції сприяють прийняттю фінансових рішень на користь того, хто їх пропонує?
2. Що визначає рівень ризиковості індивіда?
3. Як менталетит і релігійні вподобання впливають на фінансову поведінку особистості?

Тематика доповідей

1. Роль інтуїції та досвіду у прийнятті рішень.
2. Вплив менталітету особистості на її фінансову поведінку.
3. Роль релігійних вподобань у прийнятті фінансових рішень.

Тестові завдання

- 1. Сутність евристики «якоріння»:**
  - А. Полягає в оцінці ймовірності на основі схожості
  - Б. Схильність робити висновки, виходячи із доступності відповідних образів та думок
  - В. Тенденція робити або вірити у те, що роблять багато людей
  - Г. Полягає в тому, що людина дає оцінку тій чи іншій ситуації, відштовхуючись від інформації, що була представлена раніше

2. Евристика доступності:

- А. Полягає в оцінці ймовірності на основі схожості
- Б. Схильність робити висновки, виходячи із доступності відповідних образів та думок
- В. Тенденція робити або вірити у те, що роблять багато людей
- Г. Полягає в тому, що людина дає оцінку тій чи іншій ситуації, відштовхуючись від інформації, що була представлена раніше

3. Вкажіть характеристику евристики репрезентативності

- А. Полягає в оцінці ймовірності на основі схожості
- Б. Схильність робити висновки, виходячи із доступності відповідних образів та думок. Те, що перше приходить в голову індивідууму, часто здається йому найбільш правильним
- В. Тенденція робити або вірити у те, що роблять багато людей
- Г. Полягає в тому, що людина дає оцінку тій чи іншій ситуації, відштовхуючись від інформації, що була представлена раніше

4. Сутність ефекту настрою:

- А. Схильність очікувати хороший результат навіть за відсутності підстав для таких очікувань в реальності
- Б. Схильність людей вірити, що вони можуть контролювати або, принаймні, впливати на результати подій, на які вони насправді впливати не можуть
- В. Люди краще пригадують ту інформацію, яка відповідає їхньому поточному настрою
- Г. Докори сумління за неправильне рішення, що призвело до негативного результату

5. Упередженість оптимізму – це

- А. Схильність очікувати хороший результат навіть за відсутності підстав для таких очікувань в реальності
- Б. Схильність людей вірити, що вони можуть контролювати або, принаймні, впливати на результати подій, на які вони насправді впливати не можуть
- В. Люди краще пригадують ту інформацію, яка відповідає їхньому поточному настрою
- Г. Докори сумління за неправильне рішення, що призвело до негативного результату

6. До причин ірраціональної поведінки домогосподарств не відноситься:

- А. Грошова ілюзія
- Б. Перспектива придбання
- В. Мислення історією свого життя
- Г. Справедливість

7. За власністю фінансових ресурсів виокремлюють моделі фінансової поведінки домогосподарств:

- А. Консервативну, помірну, інноваційну

- Б. За власні кошти, кредитну, змішану
- В. Позитивну, тіньову, негативну
- Г. Активну, пасивну

8. За джерелами фінансових ресурсів моделі фінансової поведінки домогосподарств бувають:

- А. Консервативні, помірні, інноваційні
- Б. За власні кошти, кредитні, змішані
- В. Позитивні, тіньові, негативні
- Г. Активні, пасивні

9. Безоплатне надання грошових коштів на розвиток суспільних інституцій для підтримки свого іміджу, соціального статусу або з благодійних намірів характерне для моделі:

- А. Емфатичної
- Б. Снобістської
- В. Креативної
- Г. Гуманістичної

10. Для якої моделі фінансової поведінки характерне споживання інноваційних послуг як складова іміджу?

- А. Емфатичної
- Б. Снобістської
- В. Креативної
- Г. Гуманістичної

Рекомендована література

1. Бакаленко О. А. Емоційна складова в механізмі прийняття рішень, пов'язаних з ризиком. Вісник Харківського університету імені В.Н. Каразіна. Сер. Теорія культури і філософія науки. 2014. № 1092. С. 186–190. URL: https://www.researchgate.net/publication/341830469_Emocijna_skladova_v_mehanizmi_pr_ijnatta_risen_pov'azanih_z_rizikom

2. Барабаш Л.В. Девіантні дії платників податків крізь призму поведінкових фінансів. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін.. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. Випуск 97 Частина 2 (С. 98–108) DOI: 10.31395/2415-8240-2020-97-2-98-108

3. Дэн Ариели Предсказуемая иррациональность. Скрытые силы, определяющие наши решения - Манн, Иванов и Фербер. 2010. С. 296. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=47849

4. Поведінкові чинники фінансових рішень домогосподарств: конкурсна робота. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/e737e9482584c96082233d722502d65f.pdf>

Тема 7. Поведінкові рішення домогосподарств

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Мотиви споживача при отриманні фінансових послуг.
2. Процес прийняття рішення при придбанні фінансових послуг.
3. Довіра до інститутів надавачів фінансових послуг.
4. Вплив на споживача фінансових послуг через маркетинг, рекламу та ін.

Завдання для самоконтролю

Ситуативні задачі

Окресліть коло засобів, що можуть бути застосовані для мотивації Вас як співробітника підприємства у майбутньому.

Стимули розподіліть за групами та представте у вигляді таблиці:

Група мотиваторів	Стимул
Фізіологічні потреби	
Соціальні стосунки	
Мотиви само актуалізації (самовираження, допитливість, творчість, розвиток)	
Влада, повага та визнання	
Матеріальна вигода	

Питання для самоперевірки

1. Які мотиви можуть бути у споживачів, що отримують фінансові послуги?
2. Що впливає на тривалість та об'єктивність процесу прийняття рішення при придбанні фінансових послуг?
3. Які фактори підвищують, а які понижують довіру до інститутів надавачів фінансових послуг?
4. Яким чином маркетинг і реклама впливають на споживачів?

Тематика доповідей

1. Чинники, що обумовлюють динаміку уподобань.
2. Основні моделі споживацької поведінки.
3. Теоретичні постулати, на яких базується модель квазігіперболічного дисконтування.
4. Когнітивні викривлення, що характерні для поведінки споживача.

Тестові завдання

1. До можливостей особистості відносять:

А. Рівень розвитку її пізнавальних, емоційно-чуттєвих та вольових психічних процесів, загальні здібності, розвинена пам'ять з усіма її культурними нашаруваннями

- Б. Темпераментний характер та спеціальні здібності
- В. Природні та психодуховні потреби, а також переконання людини
- Г. Стійкість, єдність та активність

2. Властивостями особистості є:

А. Рівень розвитку її пізнавальних, емоційно-чуттєвих та волевих психічних процесів, загальні здібності, розвинена пам'ять з усіма її культурними нашаруваннями

- Б. Темпераментний характер та спеціальні здібності
- В. Природні та психодуховні потреби, а також переконання людини
- Г. Стійкість, єдність та активність

3. Мотивами особистості виступають:

А. Рівень розвитку її пізнавальних, емоційно-чуттєвих та волевих психічних процесів, загальні здібності, розвинена пам'ять з усіма її культурними нашаруваннями

- Б. Темпераментний характер та спеціальні здібності
- В. Природні та психодуховні потреби, а також переконання людини
- Г. Стійкість, єдність та активність

4. Найважливішими психологічними характеристиками особистості є:

А. Рівень розвитку її пізнавальних, емоційно-чуттєвих та волевих психічних процесів, загальні здібності, розвинена пам'ять з усіма її культурними нашаруваннями

- Б. Темпераментний характер та спеціальні здібності
- В. Природні та психодуховні потреби, а також переконання людини
- Г. Стійкість, єдність та активність

5. Споживчу економіку називають:

- А. Поведінковою
- Б. Класичною
- В. Витратною
- Г. Емоційною

6. Організований рух споживачів за розширення і захист своїх прав, а також посилення впливу споживачів на виробників і продавців це характеристика:

- А. Консюмеризму
- Б. Споживчої економіки
- В. Нейроекономіки
- Г. Психоекономічних коливань

7. Концепція ранжированої раціональності П.-Л. Рейно засвідчує:

- А. Динамічний стан, за якого потребу в задоволенні наситити не можна
- Б. Статичний стан, за якого потребу в комфорті можна задовольнити
- В. На людину впливають такі дві сили, як фізіологія і суспільство
- Г. У людині протистоять один одному такі сили, як усвідомлене і неусвідомлене

8. Концепція змінної раціональності Х. Лайбенстайна стверджує:

- А. Динамічний стан, за якого потребу в задоволенні наситити не можна
- Б. Статичний стан, за якого потребу в комфорті можна задовольнити
- В. На людину впливають такі дві сили, як фізіологія і суспільство
- Г. У людині протистоять один одному такі сили, як усвідомлене і неусвідомлене

9. Внаслідок прийняття рішень і ризиків зовнішнього середовища (незалежних від рішень суб'єкта) ризик оцінюється:

- А. Як сума ризиків
- Б. Як сума добутків можливих втрат
- В. Як неправильна ідентифікація
- Г. Як обмежений обсяг інформації

10. Теорія Дж. фон Неймана та О. Моргенштерна:

- А. Визначає оптимальну стратегію вибору альтернативи в умовах ризику, яка залежить також від очікуваної корисності
- Б. Прагнення не осоромитися, справити враження на оточуючих підвищує тривожність і знижує ефективність аналітичних процесів
- В. Люди віддають перевагу інформації, близькій їм за змістом, тієї, яку вони очікують, інформації інтенсивної, що обіцяє великий прибуток (заохочення) або що обіцяє менші збитки (покарання)
- Г. Зосередження на обмеженому обсязі інформації (відбувається під час перелому суб'єкта, стресових ситуацій)

Рекомендована література

1. Поведінкові чинники фінансових рішень домогосподарств: конкурсна робота. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/e737e9482584c96082233d722502d65f.pdf>
2. Галишнікова Е.В. Финансовое поведение населения: сберегать или тратить. Финансовый журнал. 2012. № 2. С. 133–140.
3. Єфременко Т. Фінансова поведінка населення України. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. № 2. С. 165–175
4. Кізима Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку. К.: Знання, 2010. 431 с.
5. Косточка О.О. Фінансова поведінка домогосподарств України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 11. С. 698–701.
6. Котова М.В. Особливості прийняття інвестиційних рішень фізичними особами на ринку цінних паперів. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2014. Т.1. Вип. 2. С. 70-75 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2014_1_2_10.
7. Дэн Ариели Предсказуемая иррациональность. Скрытые силы, определяющие наши решения - Манн, Иванов и Фербер. 2010. С. 296. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=47849
8. Нілова Н.М., Семененко Т.О. Поведінкові особливості споживачів. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Суми : Укр. акад. банк. справи НБУ, 2014. Вип .39. С. 142-149.

Тема 8. Поведінкові фінанси в управлінні корпораціями й аграрними підприємствами

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Теорія обмеженої раціональності Г. Саймона.
2. Поведінкові аспекти управління корпоративними фінансами

Завдання для самоконтролю

Ситуативні задачі

Сформулювати обмежуюче переконання з наступною структурою: «Моя здатність _____» означає(чи є причиною) невдачі у сфері «_____».

Конструктивно переформулювати отримане твердження за допомогою 14-ти мовних патернів «фокусів мови», відповівши на запропоновані питання.

Зробити висновок щодо того, як змінювалось ставлення до проблемного висловлювання в процесі переформулювання.

1. Намір: Яка позитивна мета або намір цього переконання?
2. Перевизначення: Яким словом можна замінити одне з використаних у формулюванні цього переконання, щоб зберегти сенс висловлювання, але наділити його новим позитивним підтекстом?
3. Наслідки: До якого позитивного результату може привести це переконання або визначуваний ним взаємозв'язок?
4. Розділення: Які менші елементи або складові знаходяться в цьому переконанні, взаємозв'язки, усередині яких були б багатіші або позитивніші, ніж ті, що визначаються переконанням?
5. Об'єднання: Які більші елементи або складові знаходяться в цьому переконанні, взаємозв'язки усередині яких були б багатіші або позитивніші, ніж ті, що визначаються переконанням?
6. Аналогія: Яка ситуація містить взаємозв'язок, аналогічний наведеному в переконанні (метафора для переконання), але має інший підтекст?
7. Зміна розміру фрейму: Який часовий фрейм (триваліший або коротший), чи яка зміна кількості людей, залучених в ситуацію, яка широта перспективи можуть змінити підтекст переконання на позитивніший?
8. Інший результат: Який інший результат (чи проблема) може мати більшу значущість, ніж та, що міститься в цьому переконанні?
9. Модель світу: З точки зору кого представлена в переконанні проблема виглядає в абсолютно іншому ракурсі?
10. Стратегія реальності: Які розмірковування призвели до появи цього переконання?
11. Протилежний приклад: Який приклад або переживання є виключенням з правила, визначуваного цим переконанням?
12. Ієрархія критеріїв: Який критерій має потенційно більшу значущість, ніж ті, з якими пов'язано це переконання?
13. Застосування до себе: Як можна оцінити формулювання переконання за основним критерієм, що в ньому міститься?

14. Метафрейм: Яке переконання відносно цього переконання може змінити або розширити його сприйняття?

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте процес прийняття рішень за теорією Г. Саймона.
2. Назвіть основні поведінкові аспекти управління корпоративними фінансами.

Тематика доповідей

1. Теорія змінної раціональності Х. Лайбенстайна
2. Механізм дії лінгвістичних і нелінгвістичних фреймів та особливості їх впливу на процес прийняття рішення.

Тестові завдання

1. Капітальне фінансування включає:

А. Планування того, де слід розміщати довгострокові капітальні активи корпорації для отримання самих високих доходів із поправкою на ризик

Б. Рішення щодо оптимальності фінансування конкретних капітальних вкладень за рахунок власного капіталу, залученого капіталу або поєднання обох цих джерел

В. Рішення щодо перебігу фінансування капітальних вкладень за рахунок фінансових ресурсів підприємства, наявних на даний час

Г. Рішення, чи слід зберігати надлишковий прибуток бізнесу для майбутніх інвестицій та операційних вимог або розподіляти прибуток між акціонерами у вигляді дивідендів або викупу акцій

2. Сфера інвестицій і капітального бюджету передбачає:

А. Планування того, де слід розміщати довгострокові капітальні активи корпорації для отримання самих високих доходів із поправкою на ризик

Б. Рішення щодо оптимальності фінансування конкретних капітальних вкладень за рахунок власного капіталу, залученого капіталу або поєднання обох цих джерел

В. Рішення щодо перебігу фінансування капітальних вкладень за рахунок фінансових ресурсів підприємства, наявних на даний час

Г. Рішення, чи слід зберігати надлишковий прибуток бізнесу для майбутніх інвестицій та операційних вимог або розподіляти прибуток між акціонерами у вигляді дивідендів або викупу акцій

3. Діяльність у сфері дивідендів і повернення капіталу вимагає:

А. Планування того, де слід розміщати довгострокові капітальні активи корпорації для отримання самих високих доходів із поправкою на ризик

Б. Рішення щодо оптимальності фінансування конкретних капітальних вкладень за рахунок власного капіталу, залученого капіталу або поєднання обох цих джерел

В. Рішення щодо перебігу фінансування капітальних вкладень за рахунок фінансових ресурсів підприємства, наявних на даний час

Г. Рішення, чи слід зберігати надлишковий прибуток бізнесу для майбутніх інвестицій та операційних вимог або розподіляти прибуток між акціонерами у вигляді дивідендів або викупу акцій

4. Рішення, що приймаються у результаті реалізації певної послідовності кроків або дій, подібних до тих, які приймають у ході розв'язання математичного рівняння, називають:

- А. Організаційним
- Б. Програмованим
- В. Непрограмованим
- Г. Інтуїтивним

5. Вибір, який має зробити децидент, щоб виконати обов'язки згідно з посадою, яку він займає, характеризує рішення:

- А. Організаційне
- Б. Програмоване
- В. Непрограмоване
- Г. Інтуїтивне

6. Відповідно до традиційної фінансової теорії, інвестори переймаються:

- А. Межею самоконтролю
- Б. Когнітивними помилками
- В. Власними упередженнями
- Г. Утилітарними характеристиками

7. Згідно теорії поведінкових фінансів, на думку інвесторів впливають:

- А. Межі самоконтролю
- Б. Когнітивні помилки
- В. Власні упередження
- Г. Утилітарні характеристики

8. Природна людська схильність шукати або підкреслювати інформацію, яка підтверджує існуючий висновок або гіпотезу – це:

- А. Упередженість підтвердження
- Б. Інформаційна упередженість
- В. Ефект пожертвування
- Г. Ефект переможця

9. Тенденція людей, які рішучіше воліють уникати втрат, ніж отримувати прибуток – це:

- А. Упередженість підтвердження
- Б. Інформаційна упередженість
- В. Ефект пожертвування
- Г. Ефект переможця

10. Тенденція розглядати корисні минулі події як передбачувані, а погані – як непередбачувані властива для...

- А. Упередженості в ретроспективі
- Б. Інформаційної упередженості
- В. Ефекту пожертвування
- Г. Ефекту переможення

Рекомендована література

1. Барабаш Л.В. Девіантні дії платників податків крізь призму поведінкових фінансів. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін.. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. Випуск 97 Частина 2 (С. 98–108) DOI: 10.31395/2415-8240-2020-97-2-98-108
2. Барабаш Л.В. Поведінкові аспекти гармонійного розвитку податкової системи України. *Соціальна економіка*. 2021. С. 72-82. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-61-07>.
3. Кравченко О.О., Приймук В.В. Поведінкові аспекти управління корпоративними фінансами. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2019/11.pdf
4. Поведінкова економіка [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань для студентів усіх спеціальностей другого (магістерського) рівня / уклад. В. В. Ушкальов. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 49 с.
5. Теорія обмеженої раціональності Герберта Саймона. NSP-IE. URL: <https://uk.nsp-ie.org/teoria-racionalidad-limitada-herbert-simon-4396>
6. Чабанна М. В. Вплив ідей Г. Саймона на становлення теорії прийняття політичних рішень *Наук. зап. НаУКМА. Сер. Політ. науки*. -010. Т. 108. С. 3-8. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3755/Chabanna_Vplyv_idei.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Baker M., Wurgler J. (2011). Behavioral Corporate Finance: An Updated Survey. NBER Working Paper No. 17333. Available at: <https://academic.oup.com/rof/article-abstract/17/5/1699/1582813?redirectedFrom=fulltext>
8. Barabash L.V. Theoretical Aspects of Harmonization of Ukraine Tax System in Context of Behavioral Finance. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань: редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2021. Випуск 98. Частина 2: Економічні науки. С. 254–262.
9. Bazley W. J., Cronqvist H., Mormann M. (2016). In the Red: How Color Affects Investors and Financial Markets. Unpublished manuscript. Available at: <https://goo.gl/Bb4T1Q>

Тема 9. Поведінкові фінанси у фінансовій системі держави

Питання, винесені на самостійне опрацювання

1. Взаємодія суб'єктів фінансового ринку в умовах поведінкових фінансів
2. Аномалії на фінансових ринках.

Завдання для самоконтролю

Питання для самоперевірки

1. Які принципи ефективної взаємодії суб'єктів фінансового ринку в умовах поведінкової економіки
2. Наведіть характеристики нераціональної поведінки, притаманні учасникам фінансових ринків
3. Охарактеризуйте основні поведінкові аномалії фінансових ринків

Тематика доповідей

1. Причини виникнення фінансових криз та аномалій на фінансових ринках.
2. Залежність розвитку фондового ринку від національних особливостей та культури інвесторів.
3. Зв'язок між психологічними якостями трейдера й успішністю його професійної діяльності.
4. Ціноутворення на фінансові активи: оцінка через призму поведінкових фінансів.

Тестові завдання

- 1. На поведінку інвесторів і стан фондового ринку впливають:**
  - А. Емоції та когнітивні процеси
  - Б. Самореалізація графіків
  - В. Хаотичність
  - Г. Ірраціональність
- 2. При прийнятті швидких рішень та у зв'язку з необхідністю оперувати великою кількістю даних інвестори вдаються до:**
  - А. Стійкості переконань
  - Б. Евристичних спрощень
  - В. Репрезентативності
  - Г. Відрази до втрат
- 3. Інвестори недооцінюють загальну ймовірність настання періоду спаду чи зростання і надмірну увагу надають значенням ймовірностей настання періоду при певних сигналах ринку під впливом...**
  - А. Стійкості переконань
  - Б. Евристичних спрощень
  - В. Репрезентативності
  - Г. Відрази до втрат

4. Надмірне дисконтування інвестором майбутніх грошових потоків зумовлене:

- А. Стійкістю переконань
- Б. Евристичними спрощеннями
- В. Репрезентативністю
- Г. Відразою до втрат

5. Гіпотеза ефективного ринку (ЕМН) по суті стверджує, що:

А. Приймаючи рішення, результати яких є невизначеними, інвестори (особливо консервативні) вибирають, як правило, такі варіанти розвитку подій, щоб шанс уникнути ймовірних втрат був найвищим

Б. Деталізовані сценарії здаються більш правильними і тому привабливими

В. Інвестори недооцінюють ймовірність настання граничних подій, а з іншого боку переоцінюють ймовірність середніх значень зростання сукупного споживання

Г. Уся відома інформація про інвестиційні цінні папери, такі, як акції, вже врахована в цінах цих цінних паперів

6. Суть поведінкової моделі:

А. Особа, яка приймає рішення не має повної, достовірної інформації про певну ситуацію, не має повної інформації щодо всіх можливих альтернатив, не здатна передбачити наслідки реалізації кожної можливої альтернативи і рішення приймає на основі поведінки об'єкта

Б. Особа, яка приймає рішення, повинна бути абсолютно об'єктивною і логічною, мати чітку мету, усі її дії в процесі прийняття рішень спрямовані на вибір найкращої альтернативи

В. Призначена для вирішення принципово важливих рішень, вирішення проблем в умовах дефіциту, та в інших подібних ситуаціях

Г. Механізм прийняття рішення в умовах невизначеності і ризику і будується на припущенні, що інвестори при прийнятті рішень діють раціонально і уникають ризику

7. Класична модель прийняття рішень стверджує:

А. Особа, яка приймає рішення не має повної, достовірної інформації про певну ситуацію, не має повної інформації щодо всіх можливих альтернатив, не здатна передбачити наслідки реалізації кожної можливої альтернативи і рішення приймає на основі поведінки об'єкта

Б. Особа, яка приймає рішення, повинна бути абсолютно об'єктивною і логічною, мати чітку мету, усі її дії в процесі прийняття рішень спрямовані на вибір найкращої альтернативи

В. Призначена для вирішення принципово важливих рішень, вирішення проблем в умовах дефіциту, та в інших подібних ситуаціях

Г. Механізм прийняття рішення в умовах невизначеності і ризику і будується на припущенні, що інвестори при прийнятті рішень діють раціонально і уникають ризику

8. Ірраціональна модель прийняття рішень...

А. Особа, яка приймає рішення не має повної, достовірної інформації про певну ситуацію, не має повної інформації щодо всіх можливих альтернатив, не здатна передбачити наслідки реалізації кожної можливої альтернативи і рішення приймає на основі поведінки об'єкта

Б. Особа, яка приймає рішення, повинна бути абсолютно об'єктивною і логічною, мати чітку мету, усі її дії в процесі прийняття рішень спрямовані на вибір найкращої альтернативи

В. Призначена для вирішення принципово важливих рішень, вирішення проблем в умовах дефіциту, та в інших подібних ситуаціях

Г. Механізм прийняття рішення в умовах невизначеності і ризику і будується на припущенні, що інвестори при прийнятті рішень діють раціонально і уникають ризику

9. Теорія сподіваної корисності зауважує:

А. Особа, яка приймає рішення не має повної, достовірної інформації про певну ситуацію, не має повної інформації щодо всіх можливих альтернатив, не здатна передбачити наслідки реалізації кожної можливої альтернативи і рішення приймає на основі поведінки об'єкта

Б. Особа, яка приймає рішення, повинна бути абсолютно об'єктивною і логічною, мати чітку мету, усі її дії в процесі прийняття рішень спрямовані на вибір найкращої альтернативи

В. Призначена для вирішення принципово важливих рішень, вирішення проблем в умовах дефіциту, та в інших подібних ситуаціях

Г. Механізм прийняття рішення в умовах невизначеності і ризику і будується на припущенні, що інвестори при прийнятті рішень діють раціонально і уникають ризику

10. Автором положень шумової торгівлі є:

А. Д. Канеман

Б. А. Тверські

В. Ф. Блек

Г. А. Сміт

Рекомендована література

1. Благун І.І. Аномалії на фінансових ринках як фактор ірраціональної поведінки інвесторів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2017. Вип. 2. С. 239–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2017_2_36

2. Вовк В. Особливості поведінки інвестора на фондовому ринку. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2013. Випуск 50.

3. Карпишин Н.І. Поведінкові фінанси та їх вплив на фондовий ринок. Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства : погляди науковців і практиків : зб. тез доп. Другої Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. [м. Тернопіль, 11 квіт. 2016 р.] / уклад. В. В. Письменний ; відп. за вип. О. П. Кириленко. Тернопіль : Вектор, 2016. С. 34-39.

4. Малишенко К. А. Поведінкові фінанси та їх вплив на динаміку фондового ринку. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 16. С. 57–60. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=3822&i=11>

5. Циганова Н.В. Взаємодія суб'єктів фінансового ринку в умовах поведінкової економіки. Науковий погляд: економіка та управління. 2019. № 2 (64). URL: http://scientificview.umsf.in.ua/archive/2019/2_64_2019/23.pdf

4. ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Виконання СРС передбачає пропозицію застосування творчих підходів до засвоєння теоретичного матеріалу. До таких відносяться:

- 1) Підготовка та презентація міні-лекції з проблемних питань;
- 2) Складання ситуативних експериментів;
- 3) Складання тестових завдань;
- 4) Складання тематичних кросвордів;
- 5) Написання статей/тез доповідей.

Об'єктом самостійного творчого опрацювання студентами є теми змістових модулів дисципліни «Поведінкові фінанси», що виносяться на загальний розгляд під час лекційних занять, а також питання, що виносяться на самостійне опрацювання.

Підготовка та презентація міні-лекції з проблемних питань. *Підготовка до міні-лекції.* Студент самостійно обирає тему лекції з визначеної проблематики, а також може запропонувати свою тему. Вибір теми лекції, а також термінів її представлення узгоджується з викладачем.

Презентація міні-лекції. Виконане завдання студент презентує під час заняття. Загальна тривалість доповіді становить 7–10 хвилин.

Доповідь складається з:

- 1) Аналізу проблеми, явища чи дискусійного питання.

Аналіз проблеми включає: постановку проблеми; розкриття та оцінку поточної ситуації, виявлення суперечливих моментів, протиріч; визначення причин, наслідків; аргументація власної позиції.

Аналіз проблеми займає до 5 хвилин лекції.

- 2) Висновок: містить пропозиції доповідача щодо вирішення проблеми та висновки, які ґрунтуються як на власних аргументах, так і на думках фахівців.

У лекції не наводиться учбовий матеріал (визначення термінів, переліки функцій, класифікацій чи принципів тощо), за виключенням випадків, коли він є предметом дискусії.

Обов'язковим є оформлення міні-лекції у вигляді презентації, а також у письмовій формі.

Під час доповіді можна користуватися зібраними матеріалами.

Контроль якості підготовки студентом лекції відбувається під час її представлення в аудиторії на занятті.

Складання тематичного кросворду. Складання тематичних кросвордів є творчим підходом до опрацювання матеріалу та дозволяє студентам більш глибоко засвоїти зміст тем, які включені до курсу «Поведінкові фінанси», ознайомитися з понятійним апаратом, зрозуміти сутність поведінкових і фінансових категорій і понять.

Для складання кросворду необхідно отримати у викладача, який веде семінари, контрольні слова. Комплексний кросворд – охоплює всі теми курсу «Поведінкові фінанси», містить не менше 30 термінів; 1 контрольне слово.

Основні вимоги до складання кросвордів:

1. Це класичний кросворд. Він має бути компактним і відповідати основному правилу складання класичних кросвордів – слова можуть перетинатися, але не можуть мати суміжних клітин.

2. Мова українська.

3. Всі терміни повинні відповідати програмі курсу «Поведінкові фінанси».
4. Завдання до зашифрованих термінів повинні бути у вигляді їх повних визначень. Поруч у дужках подається правильна відповідь.
5. Слова в кросворді мають бути вписані без скорочувань.
6. Контрольне слово повинно перетинатися кросвордом.
7. Кількість слів по вертикалі і по горизонталі повинна бути приблизно однаковою.

Кросворд, набраний на комп'ютері (шрифт 14, інтервал 1,0), здається викладачеві в охайному вигляді за такою структурою:

- титульний лист;
- пуста сітка кросворда з проставленою нумерацією клітин;
- заповнена сітка кросворда з проставленою нумерацією клітин;
- перелік завдань, надрукований у стовпчик (із зазначенням у дужках поряд із завданням правильних відповідей);
- перелік відповідей, надрукований у стовпчик (з відповідною нумерацією);
- список використаних джерел.

Складання тестових завдань. Основні вимоги до складання тестів:

- подаються у надрукованому вигляді (14 шрифт, інтервал 1,0);
- завдання охоплюють одну тему курсу (містять не менше 30 завдань);
- якщо студент здає тематичний кросворд, тоді тема тестів і тематичного кросворду мають бути різними;
- тестове питання не повинно бути визначенням та не може бути поставлене таким чином, щоб відповіді були «так» чи «ні»;
- до одного питання повинно бути запропоновано не менше 4 варіантів відповідей. Правильною може бути лише одна відповідь; при цьому правильні відповіді слід виділити іншим шрифтом або іншим кольором;

Перелік відповідей на тест, надрукованих у стовпчик, подається на окремому аркуші.

Контроль за виконанням кросвордів і тестів відбувається шляхом перевірки викладачем правильності їх виконання.

5. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

В основу рейтингового оцінювання знань здобувача закладена 100-бальна шкала оцінювання (максимально можлива сума балів, яку може набрати здобувач за всіма видами контролю знань з дисципліни з урахуванням поточної успішності, самостійної роботи, науково-дослідної роботи, підсумкового контролю тощо). Встановлюється, що при вивченні дисципліни до моменту підсумкового контролю (екзамену) здобувач може набрати максимально 70 балів. На підсумковому контролі (екзаміні) здобувач може набрати максимально 30 балів, що в сумі і дає 100 балів.

Кількість балів, які можна набрати у ході вивчення курсу дисципліни розподіляються наступним чином.

Поточний контроль. Максимальна сума балів поточного контролю – 70. Об'єктами поточного контролю знань студентів є: систематичність та активність роботи на практичних заняттях.

При контролі систематичності та активності роботи на практичних заняттях оцінюванню в балах підлягають: рівень знань, необхідний для виконання завдань, що передбачені завданнями для самостійного опрацювання; повнота, якість і вчасність їх виконання та результати захисту; рівень знань, продемонстрований у відповідях і практичних заняттях; активність при обговоренні питань, що винесені як предмет дискусії; результати експрес-контролю тощо.

При виконанні модульних (контрольних) завдань оцінюванню в балах підлягають теоретичні знання і практичні уміння, яких набули здобувачі після опанування певного змістового модуля. Модульний контроль проводиться письмово у формі тестів (30 тестів за кожним зі змістових модулів). Максимальна оцінка за модульний контроль 1– 15 балів, 2 – 10 балів.

Розподіл балів, які отримують студенти з навчальної дисципліни «Поведінкові фінанси»

Поточний (модульний) контроль											Підсумковий контроль	Сума
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2						
Т	Т	Т	Т	Т	ПК	Т	Т	Т	Т	ПК ЗМ 2		
1	2	3	4	5	ЗМ1	6	7	8	9			
5	5	5	5	5	15	5	5	5	5	10	30	100

У разі невиконання певних завдань поточного контролю з об'єктивних причин, студенти мають право, з дозволу викладача, скласти їх до останнього практичного заняття. Час і порядок складання визначає викладач. У разі, коли студент не з'явився на проведення модульної контрольної роботи без поважних причин, він отримує нуль балів. Передача модульного контролю допускається у строки, які встановлюються викладачем. Знання студента з певного модуля вважаються незадовільними, за умови коли сума балів його поточної успішності та за модульний

контроль складають менше 61% від максимально можливої суми за цей модуль. В такому випадку можливе повторне перескладання модуля у терміни, встановлені викладачем.

Критерії та шкала оцінювання знань і умінь студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення титульного аркуша**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ****Уманський національний університет садівництва**

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра фінансів,
банківської справи та
страхування**ГРАБАР ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА**

11 м-ф група

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВсамостійна робота
з дисципліни «Поведінкові фінанси»

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С-Л. Гумецької. Х.: Віват, 2019. 512 с.
2. Канеман Д. Мислення швидко й повільно. К.: Наш формат, 2017. 480 с.
3. Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення. К.: Наш формат, 2018. 464 с.
4. Талер Р., Санстейн К. Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір / пер. з англ.. Ольга Захарченко. К.: Наш формат, 2017. 312 с.
5. Чалдині Р. Психологія впливу-2. Наука & практика. Пер. з англ.. Н. Коваль. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021. 400 с.
6. Baker H.K., Nofsinger J.R. Behavioral Finance: Investors, Corporations, and Markets. Hoboken : John Wiley & Sons, 2010. 768 p.
7. Ritter J.R. Behavioral finance. Pacific-Basin Finance Journal. 2003. № 4. P. 429–437.
8. Sewell M. Behavioural Finance. University of Cambridge. 2010. URL: <http://behaviouralfinance.net/behavioural-finance.pdf>.
9. Thaler R., Barberis N. A survey of behavioral. Handbook of the Economics of Finance [G.M. Constantinides, M. Harris, R.M. Stulz]. A. : Elsevier, 2003. P. 1053–1128.
10. Kahneman D., Tversky A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 47 (2), 263–292. <https://doi.org/10.2307/1914185>.
11. Kahneman, D. and Tversky, A. (1984). Choices, Values, and Frames. *American Psychologist*, 39(4), 341–350.
12. Ричард Талер, Касс Санстейн Архитектура выбора. Манн, Иванов и Фербер. 2017. С. 240. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=68424

Допоміжна:

1. Барабаш Л.В. Трансформація поведінкових фінансів внаслідок зміни моделей економічної поведінки. *ВІСНИК Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Економічна». Випуск 99. Видавництво ХНУ імені В.Н. Каразіна. 126 с. (С. 43–50).
2. Барабаш Л.В. Девіантні дії платників податків крізь призму поведінкових фінансів. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін.. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. Випуск 97 Частина 2 (С. 98–108) DOI: 10.31395/2415-8240-2020-97-2-98-108

3. Барабаш Л.В. Поведінкові аспекти гармонійного розвитку податкової системи України. *Соціальна економіка*. 2021. С. 72-82. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-61-07>.
4. Буряк А. В, Діденко І.В. Споживачі на ринку фінансових послуг: огляд поведінкових ефектів та світові підходи до їх врахування. *Вісник Сумського державного університету*. Серія Економіка. 2017. № 1. С. 18-26.
5. Дэн Ариели Предсказуемая иррациональность. Скрытые силы, определяющие наши решения - Манн, Иванов и Фербер. 2010. С. 296. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=47849
6. Ілляшенко П. Поведінкові фінанси: історичний огляд і основні засади/ *Вісник Національного банку України*. 2016. № 239. С. 30-57. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47782938>
7. Кізима Т.О. Поведінкові фінанси як новий напрям досліджень сучасної фінансової науки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. Вип. 9(2). С. 175-179. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12096/1/%D0%9A%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BC%D0%B0%20%D0%A2..pd>
8. Малишенко, К. А. Поведінкові фінанси та їх вплив на динаміку фондового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 16. С. 57-60.
9. Нілова Н.М., Семененко Т.О. Поведінкові особливості споживачів. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. Суми : Укр. акад. банк. справи НБУ, 2014. Вип .39. С. 142-149.
10. Akbas F., Armstrong W.J., Sorescu S., Subrahmanyam A. (2015). Smart money, dumb money, and capital market anomalies. *Journal of Financial Economics*, 2 (118), 355-382. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2015.07.003>
11. Anderson A. (2013). Trading and Under-Diversification. *Review of Finance*, 7(5), 1699-1741. <https://doi.org/10.1093/rof/rfs044>
12. Baker M., Wurgler J. (2011). Behavioral Corporate Finance: An Updated Survey. NBER Working Paper No. 17333. Available at: <https://academic.oup.com/rof/article-abstract/17/5/1699/1582813?redirectedFrom=fulltext>
13. Barabash L.V. Theoretical Aspects of Harmonization of Ukraine Tax System in Context of Behavioral Finance. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань: редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2021. Випуск 98. Частина 2: Економічні науки. С. 254–262.
14. Bazley W. J., Cronqvist H., Mormann M. (2016). In the Red: How Color Affects Investors and Financial Markets. Unpublished manuscript. Available at: <https://goo.gl/Bb4T1Q>
15. Coulon, Y. (2019). Rational investing with ratios: Implementing ratios with enterprise value and behavioral finance. *Rational investing with ratios: Implementing*

ratios with enterprise value and behavioral finance (pp. 1-161) doi:10.1007/978-3-030-34265-4

16. Hommes, C., & Wagener, F. (2009). Complex evolutionary systems in behavioral finance. *Handbook of financial markets: Dynamics and evolution* (pp. 217-276) doi:10.1016/B978-012374258-2.50008-7

17. Karpushyn Nataliia Behavioral financial decisions of households in Ukraine. Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 року). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. XXX с., англ. мова.

18. Mutum, K. (2020). Volatility forecast incorporating investors' sentiment and its application in options trading strategies: A behavioural finance approach at nifty 50 index. *Vision*, 24(2), 217-227. doi:10.1177/0972262920914117

19. Pompian, M. M. (2020). Behavioral finance and the coronavirus bear market. *Journal of Wealth Management*, 23(2), 70-74. doi:10.3905/JWM.2020.23.2.070

20. Raman V., Antony A. (2015) "Evolutions and Challenges of Behavioral Finance" *International Journal of Science and Research (IJSR)*. Vol. 4, pp. 1055-1059.

21. Shiller R.J. (2003). From efficient markets theory to behavioral finance. *Journal of Economic Perspectives*, 17 (1), 83-104. <https://doi.org/10.1257/089533003321164967>

22. Shleifer, Andrei (2000). *Inefficient Markets: An Introduction to Behavioral Finance*. Oxford, UK: Oxford University Press.

23. Szyszka, A. (2013). Behavioral finance and capital markets: How psychology influences investors and corporations. *Behavioral finance and capital markets: How psychology influences investors and corporations* (pp. 1-335) doi:10.1057/9781137366290

24. Thaler R.H. (2015). *Misbehaving: The making of behavioral economics*. WW Norton & Company, New York

25. Venezia, I., & Venezia, I. (2018). Lecture notes in behavioral finance. *Lecture notes in behavioral finance* (pp. 1-269) doi:10.1142/10751

Інформаційні ресурси

1. Journal of Behavioral and Experimental Finance <https://www.journals.elsevier.com/journal-of-behavioral-and-experimental-finance>

Підписано до друку 01.09.2021. Формат 60x90/16.

Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2021

1,9 у.д.а.